

Juhász Miklós

Dezső bácsi

Egyedül voltam a műhelyben. Háromnegyed hatkor feltettem a kotyogót a rezsóra. Dezső bácsi utolsó borágyúja, mintha csak figyelne minket, félbehagyva hevert a satupadon. Senki nem dobta ki, nem rakta félre, nem nyúlt hozzá. A műhelyhez tartozott visszavonhatatlanul.

Dezső bácsi készítette a legcsodálatosabb borágyúkat az üzemben. A bányászok egy kis esztergált, elemmel működő bányászlámpát kaptak, ha nyugdíjba mentek, a mi üzemünkben ugyanezért borágyú dukált, benne egy hét decis, ötputtonyos tokaji aszús palackkal. Nagyszoba és kombinált szekrény nincs borágyú nélkül azoknál, akik nálunk dolgoztak. A szakszervezeti titkár csak üzent, hogy mikorra legyen kész, és az öreg nekilátott. Megesztergáltatta a kerekeket rézből, kifurkálta a küllőknek a helyet, Jani bácsitól kért négyes réz hegesztőpálcákat, beszegecselte, aztán órákon át polírozgatta őket. Kikovácsolta, megcsavarta négyzetvasból az üvegtartót, a végeket melegen szétnyitotta, kunkorokat hajtott rájuk, nulla-ötös sárgaréz lemezből kivágott két szőlőformájú levelet, kalapáccsal beleütögette a finom erezetet, csapágygolyóból felhegesztett két-három darabot, mintha azok lennének a lövedékek. Festett, lakkozott. Ilyenkor senki nem szólt hozzá. Hallgattunk cigarettára gyújtva és néztük, micsoda szakértelemmel és szeretettel készül a borágyú. Amikor Dezső bácsi alkotott, még Maszek sem merte a szokásos eligazítást megtartani.

A kis műhelyt a fürdőépület alagsorába telepítették. Mivel én tartottam karban az üzem vízhálózatát, beleértve a fürdőépületet is, kézenfekvő volt, hogy a szerelő a vízkőtől hervadozó zuhanyrózsák közelében legyen.

Nem szerettem a munkámat, de valamiből élnem kellett.

Egy vályogházban laktunk, amelyet apánknak utalt ki rendőr korában a valamikori népi demokratikus állam. Egy kitelepülő szlovák család hagyta hátra, elég szegényes volt, nemcsak hogy vályogból húzták fel, de víz sem volt benne, az utcai kúra jártunk. Apámat alig ismertem. Meghalt, amikor első osztályos lettem. Évek múlva előkerült egy boríték, benne régi fényképek, iratok. Akkor láttam viszont. Ma is őrzöm a levelét, amit a megyei mezőgazdasági osztálynak írt, s amiben azt kérte, „az egy darab, dupla hidas ólat” is magával hozhassa Dunaszentmiklósról. Akkoriban igen nagy és fontos dolog lehetett, ha ebben a kérdésben a megyei mezőgazdasági osztály döntött. A dupla hidas ólban sok-sok disznó rőfögött az évek során, s végezte aztán darabokban kamránk polcain és kampóin. Gyermekként nemegyszer meg kellett másznom annak az ólnak padlását, alját a kismacsákáért. Anyám ugyanis nem a természetes szelektálódás híve volt, összeszedette velem a kiscicákat, majd szemrebbenés nélkül földhöz csapta és bedobta őket a budiba. Sírtam, sajnáltam őket, de anyám csak annyit mondott, így van ez rendjén: - Vagy ők esznek, vagy mi.

A vályogházban volt egy szobám, tele moziplakátokkal. A polcokon a könyveim, folyóirataim nyeltek a port. Édesanyám és nevelőapám soha, semmiben nem befolyásoltak, korlátozni nem is próbáltak. Belátták, öntörvényeim rabja vagyok. Ezerkilencszázhetvennyolcban egyszer csak úgy éreztem, rám dől a mindenség, tehetetlenül és menthetetlenül vergődöm egy kisvárosi posványban. Se a főiskola, se a szerelem nem jött be, valami végtelenül bonyolult rendszertelenség épül körülöttem. Pedig hatott rám a szocializmus szépen és csendesesen, mondhatnám, alattomosan. Bátor KISZ-es voltam, jól odamondogattam, tetszettem a helyi pártszervezetnek, felvettek tagjelöltnek. Amit én megtiszteltetésnek éreztem. Tulajdonképpen semmitől sem kellett tartanom, hiszen becsületes és önzetlen munkásemberek közé kerültem az alapszervezetben, amelyet aztán egy fényképes tagkönyv is megerősített.

Két év múlva a helyi mozihoz mentem dolgozni, mert azt ígérték, akár propagandista is lehetek. Mint utólag kiderült, csupán mozigépészre és kazánfűtőre volt szükségük. Csalódottan jöttem el a mozitól. Előző munkahelyemre nem kívántam visszamenni, mert erősen éltek bennem bizonyos sérelmek.

Sok mindentől voltak sérelmeim. Úgy gondoltam, attól vagyok ember, ha nem engedek a meggyőződésemből. Lasanként el is hittem, hogy így helyes. Az elv, a meggyőződés fontosabb, mint én magam, mint az életem. Akkor azt gondoltam az elvekről általában, hogy életünk mozgatói. Akkor még nem fogtam fel, hogy az életemből csak egy van, nem lehet kétszer elszúrní, tökéletesen el lehet egyszer is.

Már két éve párttag voltam. Meg voltam róla győződve, az országban egy irányba húz mindenki, és a sorban biztosan akad nekem is valahol egy normális hely. Nem tolakodtam, de lemaradni sem akartam. Nem láttam az elejét, nem érzékeltem a végét, de beálltam. Úgy tűnt, jó lesz nekem a biztonságos gépezetben kis alkatrészként mocorogni.

Erre a munkahelyre a sport révén kerültem. A szakosztályvezető itt dolgozott tervezőként. Az edzőm szerint ígéretes, fiatal tehetség voltam, akiből még bármi lehet. Szerettem Laci bácsit, mert volt humora és mindent kiharcolt nekünk. Főleg a bulikat, a más klubok lányával vívott, vidéki vendégmeccseket kedveltem.

Bevitt a munkaügyre, annyit mondott, ez a gyerek nagyon kell a sportegyletnek, intézzétek el, hogy holnaptól nálunk dolgozhasson. Gondoltam, a katonaságig meghúzom magam, aztán majd kitalálom, vagy kialakul, hogyan tovább. A fizetésem elfogadható lett, bár nem érdekelt különösebben. Belefértem a bértömeg-gazdálkodásba. Egy párttaggyűlés után megkérdeztem az üzemvezetőt, lehetne esetleg úgy plusz pénzt keresni, hogy kölcsönösen érdekeltté tesszük egy-

másnak a jövőt. Ha van egy csőrepedés, én, mondjuk, hamar elhárítom a hibát, ezért nekem plusz prémiumot fizetnek. Mindenki jól jár, az üzem dolgozói nem lesznek víz nélkül, én meg érzem a munkám értelmét, a prémium lelkesedésre ösztönöz. Azt mondta, baromság, úgy ahogy van. Örülök, hogy beleférek a bértömeg-gazdálkodásba, ha én nem lennék, lenne más. A munkát el kell végezni, és kész. Ha elfolyik a víz, kifizetjük. Ha nem fizetünk, úgysem zárják el, az állam rendezi. Utána ehhez tartottam magam.

Az előtérből nyílt a kazánház. Az ajtaján állandóan dőlt, gomolygott ki a széngáz. Ebbe a vasajtóba valahányszor arra jártunk, amolyan pótcselekvésként, a helyi hagyomány nyomán belénk rögződött reflexből belerúgtunk, becsaptuk, ha lejöttünk valamiért a karbantartó műhelybe. Ilyenkor nagy valószínűséggel felrohant a vaslépcsőn egy kopasz, ötven év körüli kazánfűtő, és ordított, hogy megdöglik a gázban, szórakozunk az anyákkal, nem véletlenül van kitárva az ajtó. Ő egy diplomás fűtő, neki joga van a tiszta levegőhöz. A végzettségét igazoló oklevél ki volt tűzve az asztala fölé, bárki megnézhetette, aki nem hitte el neki. Nemigen akadt ember az üzemben, aki ne hallott volna a diplomás fűtő felől.

Dezső bácsi szkeptikusan, ellenszenvvel viseltetett az ilyen írott elismerések mögé bújó emberek iránt. Ha a diplomás bejött meginni egy kávé, vagy jelentette, hogy kiakadt a szénbehordó drótkötele, mindig sort kerített rá, hogy szót ejtsen a diplomáról: – Töröld ki vele a fenekedet! Olyan hülye vagy, azt sem tudod, miért piros a zöld gomb! – jegyezte meg Dezső bácsi, aki úgy tett, mint aki matat a satupadon, és csak úgy magának beszél. Persze, nagyon is jól tudta, hogy a diplomás hallja, amit mond. Sokáig birizgálta a csőrömet, egyszer aztán erőt vettem magamon, és megkérdeztem tőle, miért buzerálja a diplomást ezzel a gombhistóriával. Legyintett: – Ja, te még nem tudod? A másik szakban elromlott a kapcsoló, a szakos villanyszerelő meg úgy be volt rúgva, hogy fordítva rakta össze. Ez a marha meg majdnem fölrobantotta a kazánházat. Nyomkodta ugyan a zöld gombot, amiről azt hitte, bekapcsolja a tápszivattyút, de az, ugye a piros volt. Így a tápvíz ott dekkolt a tartályban, ő meg rohángált föl-le, hogy nem érti, a gőznyomás mitől óriási, de csak rakta a kazánt a marha! Még időben mentem, és bekapcsoltam neki a valódi piros zöld gombot. Tátva maradt a szája. A diplomás barma!

Dezső bácsi maga volt a történelem kórlapja. Ő dolgozott ott legrégebben. Általános karbantartóként talán a lakatos-sághoz állt legközelebb a tudománya. Jani bácsival ők reparáltak meg mindent. A kazánházban cserélték a megrepedt kazántagokat. Kiegyengették a fürdő összerugdosott vasszekrényeit fizetési nap után, lecserélték a kiszakított ajtózáraikat. Egykoron, mintha kovácsként dolgozott volna, de sosem tudtam meg, mi volt az eredeti szakmája. Volt hivatásos katonatiszt, ötvenhatban pufajkás. Amire nagyon büszke volt.

– Mi vágtunk rendet a városban és a környéken. Az egyik faluban odaállítottuk a papot a kályha mellé nagykabátban, mert a kollektivizálás ellen agitált a templomban. Kiizzasztottuk a bűnös gondolatokat a bőren keresztül a fejéből. Megtettük ugyanezt sok környékbéli zsirosparaszttal is. Beleette magát a gondolkodásukba a kulák nyavalya, az a bizonyos „enyimé”. Jártuk a munkásszállókat az ellenforradalom leverése utáni napokban, ahol a vidékről összetoborzott bányászok laktak. Éjjeli razziákon tanítottuk talpra állni és öntudatára ébredni a sok megtévedt magyart. Gumibottal dagadtra vertük az ellenforradalmárok talpát, hogy többé ne nagyon ugráljanak a mi kommunista hazánkban! – mesélte egyszer.

Ilyenkor különös izgalom ült ki az arcára.

Beszélt arról is, később miként kreáltak kirakatpereket ezen hőstetteikről azok az elvtársak, akik szőlőhegyek pincéiben bujkálva rejtették át a vészterhes időket. Dezső bácsin látszott, csupán érzésből és meggyőződésből rontott rá pufajkában és gumibottal, dobtáras géppisztollyal az általa oly szeretett rendszer szétzilálói, mert hiszen rendszer nem működhet rendesen szisztéma nélkül. Egészséges rendszer nem működhet vesztesek és nyertesek, vagyis áldozatok nélkül. Nagyon nehezményezte, hogy leírta, kivetette magából a hozzá hasonló, elvű bolszevikokat a mozgalmi nomenklatúra. Megtisztulásnak hirdették a folyamatot, de az ő szemében a megtisztulás, mint folyamat a felhígulással lett egyenértékű. Dezső bácsi nem értette.

– Ezek a forradalmárok, akik eltaposták az ellenforradalmat? – dohogott nekem. – Ezek kommunisták? Mi vagyunk a kommunisták! – verte az asztalt. – Ott a jugó határ mellett, mi, nyakig beásva, esőben, hóban, életünk kockáztatásával védtük a kommunizmus hadállásait. Ezek meg otthon, a hátszországban, a meleg irodáikban dugták a titkárnőjüket. Ezek kommunisták? Érdekemberek. Kádár-bérencek. Mind azok vagytok!

A sógora volt az üzem vezetője. Valamikor párttitkár volt a bányavállalatnál. Róla se volt jobb véleménye.

Szerinte úgy öröklődtek a hivatalok az elvtársak között, mint egykor a vármegyék ispánságai. Aki kiöregedett az ifjúsági mozgalomból, pártfunkcionárius lett. Aki nem volt kellően agilis, szakszervezeti munkásként, személyzeti, munkaügyi előadóként landolt az ejtőernyőjével. Sokáig nem értettem, kikre és miért mondják az ejtőernyős titlust. Azt hittem, valami partizánszövetségi mondás.

Dezső bácsi nagyon nehezményezte, hogy mellőzi őt az új, szocialista rendszer. Nem tart igényt az ő rendszerépítő, rendteremtő szakértelmére. Megorrolt a szocializmus újsütetű politikai szereplőire. Úgy találta, az nem kommunista erkölcs, ami szerint az országépítés alakul, hanem szabad rablás, káosz és nihil uralkodik. Néha győzködtem, hogy így, meg úgy, más idők járnak, már régen konszolidáció van, nem klasszikus proletárdiktatúra, sőt a szocializmus alapjainak lerakása is megtörtént, elindultunk a kommunista világrend építésének rögzös útján. Itt van példának az új gazdasági

mechanizmus, láthatja, vannak próbálkozások.

Lehülyézett. Rendre Kádár-bérencnek nevezett. Próbáltam érvelni, szerintem mindenki becsületes ember a pártban, kár ennyire vaskalaposnak lennie. Ha baja van bárkivel, mondja meg nyíltan. Nagy hiba az általánosítás.

Kádárt árulónak tartotta, aki sok szempontból becsapta és kihasználta elvtársait. Szerinte, aki Kádárt követi, az ostoba, aljas érdekmber. Erről sokat vitáztunk.

Dezső bácsi nagyon szerette a piát. Már nem tudott élni nélküle. Nem lehetett eligazodni rajta: bánatában ivott-e vagy mérgében. Ivott, valójában mindig. Talán csak amikor aludt, akkor tudta a mája kicsit kipihenni az iszonyatos igénybevételt. Berúgtunk sokszor hazafelé, ha névnap volt vagy születésnap. Néha spontán is megtörtént, ahogyan haladtunk előre a rendszereket változtató időben.

A politikán rendesen összekaptunk. Benne is, bennem is munkált valami titkos és gyilkos ösztön, hogy kölcsönösen bebizonyítsuk igazunkat. Mindketten konok magyarok voltunk, akik nem egykönnyen békülnek meg a sorsukkal, akikben örökké ott buzog a forrása valami ismeretlen eredetű szabadságvágyanak.

Dezső bácsi főzte a műhelyben a kávéját. Nem kért sokat érte, már nem is emlékszem pontosan, talán három forintért adta. Abból hozott időnként konyakot, rumot. Reggelente leküldtük a féldecit, mindjárt vidámabban láttuk a napi nehézségeket, nem érdekelt bennünket a szonda, a büntetés.

Dezső bácsit három fiatal közé lökte a sorsa. Egyik voltam én. Az egyedüli szakember, aki értett a csőhálózathoz. Aki legalábbis tanulta. Kazánfűtő végzettségem is volt, gázra, olajra, szénre, de eszem ágában sem volt reklámozni. Szépen elhallgattam, csak figyeltem, ahogyan a három szak maradodik azért a kis prémiumért, amit koncként odadobott nekik a főművezető, hogy lelkesebben talicskásszák be a szemet, ki a salakot.

A kazánok elbontására két fiatal lakatos is került a műhelybe. Béla meg Sanyi. Velük hamar összebarátkoztam. Még a tél beállta előtt rá kellett csatlakozni a tisztább és olcsóbb városi távfűtő hálózatra. Ránk bízták a kazánház kitarítását, vagyis rájuk, mert én csak akkor segítettem, ha nem volt egyéb elfoglaltságom. Volt két idősebb ember is a műhelyben. A hegesztő, Jani bácsi, aki örökké panaszkodott selejtes dereka és mocorgó ízületei miatt. Főleg valamelyik térdkalácsa döntött úgy, hogy időnként nem engedelmeskedik. Ilyenkor fél óra dörzsölés, és közben hosszas mese következett a lakásról, ami nagyon tipp-topp, az asszonyról, aki centivel méri be a függöny ráncait, és ettől őt a gutaütés kerülgeti, a gárdonyi hétvégi házról, ahol mindig annyi a munka, mint a rohadás. Ha lemegy, nem pihen, hanem állandóan csak kerteszkedik, meg karbantart. Nem is értettem, minek a hétvégi nyaraló, ha ekkora fájdalommal éli meg a kikapcsolódást. Ha netán valami hegeszteni való akadt, a munka végeztével úgy esett be az ajtón, mintha megbotlott volna. Amikor először láttam, felugrottam ijedtemben a padról, hogy elkapjam. Félretaszított, káromkodott egy hatalmasat, mert valakit mindig szidott fájó ízületei, meg örökké elégedetlen lelkülete miatt. Lerogyott az első székbe és úgy lihegett, mint akit egész nap úztek, hajszoztak keresztül-kasul az üzemen. Becsületére legyen mondva, úgy be tudta magát hajtogatni a hatvanszor hatvan centis fűtési csatornába, mintha nem is egy nyolcvan magas, kilencven kilós lenne, hanem törpe. Egy elvhű párttag, Józsi bácsi volt a másik öreg. A városi munkásőr alakulatnál volt fegyvermester. Alacsony, kopasz ember. A szomszédos üzemből került át. Kovácsként dolgozott, de ott már nagyon utálták a modorát és viselkedését, ezért rakták hozzánk, mint később Dezső bácsi kinyomozta. Nem kellett hozzá sok idő, hogy megtudjam, annak a leány iskolatársamnak az édesapja, akinek elsőben egyszer a pad alatt megsimogattam a lába közt a bugyiját, s amitől fura gondolatok kezdtek keringeni a fejemben.

Dezső bácsi szerint Józsi bácsi spiclikedett. Egyszer félrehívott, hogy figyelmeztessen, nagyon vigyázzak vele. Csak azért szól, mert csípi a burámat. Látja, ugyanolyan szabad szájú és őszinte vagyok, mint ő volt egykoron, és nem akarja, hogy megüsem a bokámat. Az üzemezetőségre jár, elmondja, kiről, mit beszélünk kávézás, reggelizés közben. Gondoljam meg, mit beszélek, mert minden egyes mondatunk reggel már ott hever a főművezető asztalán. Nemigen volt kétkedni valóm a dolog felől, elvégre a nővérenek a férje volt az üzem vezetője. Aztán elgondolkodtam azon, milyen jó, hogy van egy ilyen emberünk, mert kvázi üzenhetünk is bárkinek, akinek akarunk, és még szóba sem kell állnunk vele, ha utáljuk.

Azok az időszakok felejthetetlenek az életemben. Formálták a jellememet. A főművezető mindig Józsi bácsinak adta a legtöbb prémiumot, ami azért gyanús volt nekem is, mert nem ő dolgozott a legjobban és legtöbbet közöttünk. A vak is látta. De meg volt rá az értelmes válasz. Mivel nyugdíj előtt állt, turbózták a keresetét. Csak azt nem értettem, miért a kitűzött, közös prémiumból kapta, amiért, ugye, elvben az egész műhely dolgozott meg. Mondjuk én is a nyugdíjazást vártam, csak nekem még volt hátra negyven év.

Józsi bácsi tarolt, mint a golyó, nyüzsgött, de ez amolyan üresjáratú energiaként működött. Mindenhol ott volt, csak azért, hogy ne legyen éppen máshol.

A szocialista prémiumot bárkinek lehetett adni, legfeljebb nem jutott mindenkinek. A nagy lakatos műhelyben egyszer tanúja voltam egy prémiumosztásnak. Egy fiatal srác kikelt magából, hogy neki már megint nem adtak. Tapasztalt, munkásmozgalomban formára igazított csoportvezetője kielemezte neki a helyzetet. Amikor az ő nevéhez ért a pénzosztással, na, éppen akkor elfogyott a keret. A srác meg azt mondta erre, hogy elkerülje a további vitát, menjen maga a bús piczába, főnök! Ebből úgy látszott, haragszik egy kicsit a látszólag hibátlan okfejtésért, de nem veszi tudomásul.

A műhely főművezetője, aki pártvezetőségi tag is volt, kerek-perec kijelentette a párttaggyűlésen, hogy vegye mindenki tudomásul, régi érdemekért az üzemben senkinek nem fizetnek. Nekem a fűlemben csengett Dezső bácsi intelme, ne ringassam magam illúziókba, jönnek az új törtetők, a fiatal, kitanult csibészek, akik nagyon jól mozognak a jog és a tisztesség gyomos mezején, és gátlástalanul át is gázolnak rajta. A történelemnek és társadalmaknak megvan a maguk természetrajza.

Lerobbantották a harmincméteres kéményt, amelyet egykor nagyon jó, békebeli téglából építettek. Ezért a tégláért sok építkező jelentkezett az üzemben. Egyszer azt mondta Dezső bácsi, ha a KISZ-lakások felé járok, nézzem meg az üzemszervező házáat. Abból a téglából húzta fel, de még egy kis borospincére is futotta. Ne kérdezem, mennyiért vásárolta meg a hat teherautó téglát, mert dobok egy hátast. Nem árt, ha tanulmányozom ezt a jelenséget. Ha megkérdezem párttaggyűlésen, miért nem a fiatal, családalapító lakatos jutott hozzá az olcsó, bontott építőanyaghoz, akkor nagyot nővök a szememben. De sosem kérdeztem meg.

Kineveztek hozzánk egy csoportvezetőt. Úgy hívták, Maszek. Ő nemhogy benne volt a vérkeringésben, hanem egyenesen lubickolt benne. Jóska volt a becsületes neve, de úgy senki nem hívta. Mindig maszekolt, bütykölt. Órákat tudott zengeni kivételes szobafestői vénájáról. Szabadidejében komplett lakásokat festett egy haverjával. Nálunk valahogy nagy ritkán támadt kedve a munkához, az okoskodáshoz meg amúgy nem kellett fárasztó fizikai készenlét. Gyártott ugyan ideológiai útmutatásokat, miként lehetne hatékonyan átdolgozni a nyolc órát, ám Dezső bácsi a kellő lélektani pillanatban foghegyről csak úgy odavetette neki, hogy meg kéne egyszer már mutatni, aztán pofázni a munkáról. Erre Maszek mindig azt válaszolta, a főnöknek az a feladata, irányítson. Engem maga ne irányítson, mondta erre Dezső bácsi, maga még a gyufásdobozt húzta maga után, és azt mondogatta neki, hogy gyere kutya, gyere, amikor én már fizetésért dolgoztam. Maszek vigyorogva legyintett, annyit mondott, maga ezt nem értheti.

Maszeknak hegesztő volt a szakmája. Februárban a radiátornak támaszkodó, lebzselő, sumákoló, nyugdíj előtt álló segédmunkás cigánynak teleengedte gázzal a zsebét, aztán szikráztatóval begyújtotta. Leégett minden altestszőrzete a szerencsétlennek, mert berobbant a nadrágja. Azonnal fegyelmet kapott. De nem rúgták ki, ő volt a pártszervezet szervezőtitkára, vagyis a párttitkár-helyettes. Meg kellett büntetni, áthelyezték. Meg azt is meg kellett akadályozni valamiképpen, hogy féktelen jó kedvében és dolgában bárkit felrobbanthasson az üzemben. Valójában nem volt nagy büntetés, mindegy volt neki, honnan indul a délutáni festegetésnek. Oda tették nekünk főnöknek úgy, hogy kivették a gondnok kezéből a karbantartás irányítását. Az ő markába nyomtak minket. Így felfelé bukott, neki már csak a főművezető volt a felettese. A főművezető az üzemszervezőnek tartozott beszámolóval, aki meg a műszaki főmérnöknek. A gondnoknak megmaradtak a portások, a takarítónők, mozgóórók. Valójában, ha úgy nézzük, mindenki csak jól járt.

Két éve voltam párttag. A katonaság előtt álltam, ami a lét és nemlét sajátos állapota. Nem tervezhetsz, amíg nem vagy saját sorsodnak ura. Ami mögötted marad, az ne legyen túl jelentős. Ami meg előtted, az úgysem számít, hiába hiszed, hogy számít. Nehéz megbarátkozni az értelmetlenséggel.

Az életem romokban hevert. Elhagyatottnak és magányosnak éreztem magam. Szerelmeim sorra elhagytak. Aki meg szeretett, azt nem értékeltem. Nem nagyon tudtam megosztani senkivel ideológiai elszántságomat és kétkedéseimet. Akik tetsettek, romantikára, bulizásra, csavargásra vágytak, de ez valahogy nagyon távol esett az én korrekt és remek keretekbe foglalt világlátásomtól. A tanárképző főiskola ábránd lett. Húszévesen meglehetősen komikus helyzet, ha az ember fásultnak és elhagyatottnak érzi magát. A szocialista rend és minden apró rezdülése kötötte le a figyelmemet. Meg a sport. A sport tartotta bennem a lelket. Az egyesület tűnt olyan közösségnek, amelyik magához emel.

Családom tőlem függetlenül létezett, bár jelen voltam benne. Nevelőapám kazánfűtőként dolgozott. Három szakban. Becsülettel felült kerékpárjára reggel, délben, este, és elkerekedett a munkahelyére. Aztán haza. Gyújtóst aprított anyámnak, a fél élete fahasogatással telt. Mire anyám reggel felkelt, rotyogott a víz a sparhelten. Mindig volt meleg víz. Nem is tudom, miért kellett állandóan annyi meleg víz. Talán a kazánfűtő szakmai ambíciója dolgozott benne: meleg víz nélkül nem üzemel a világ. Aztán, hogy engem is a kazánok mellé szólított a sorsom és a történelem, megutáltam mindent, ami meleggel, szénnel, parázssal és salakkal volt kapcsolatos. Meg azzal a mérhetetlen széngázzal, amitől megtelik a tüdő, és mint valami nehéz, szédüléssel járó menekülési ösztön, kikerget állandóan a fürdőépület elé, onnan hazafelé meg a borozóba, cukrászdába.

Dezső bácsi sajátos filozófiája szerint a napi feles kaja előtt orvosság, utána gyógyszer. Ezzel a folyamatos alkoholizálással csak az volt a bajom, hogy megártott. Dezső bácsi szemlátomást, vagyis egy szempillantás alatt rúgott be. Ül veled szemben egy ember, akivel értelmesen eltársalogsz a szocializmusról, amit hol szid, hol tűr, hol támogat, majd egyszer csak besárgul a szeme, csillogni kezd, és nem szól, csak vigyorog. Ha kérdezem, iszunk-e még egy felest, arra jóváhagyólag bólint. Becsületére legyen mondva, eljön egy pillanat, amikor próbál feltápáskodni, tekintetével megkeresi táskáját, és annyit mond: – Most hazamegyünk. – És megyünk. Illetve én mennék, de ő nem áll fel. Nem bír. Ilyenkor a hóna alá nyúlók és felsegítem, amire azt dünnyögi: – Ne segíts nekem! Nem vagyok berúgva! – Aztán hirtelen feláll, indulna. Két széket tol félre az első lépésnél. Utána kapok, megelőzők egy hanyatt esést.

– Nem hát! – mondom – De inkább támaszkodjunk egymásra, ahogy az illegáltságban volt szokás. Legalább mi, kommunisták tartsunk össze.

Erre, tudom, egyből annyira berág, hogy összekapja magát, észhez tér egy kicsit, megrázza a fejét. Mindig bejön a do-log. Rám néz: – Menj a picsába! – horkan fel. – Te sosem leszel igazi kommunista! Kádár-bérenc vagy!

Elbizonytalanodom, most mit tegyek? Holnap reggelig sem ér haza, még négykézláb sem. A múltkor felvittem a lépcsőházba, odatámasztottam az ajtónak és becsengettem. Gyorsan kislisszoltam. A felesége talált rá, az előszobában aludt a földön. Arra még emlékezett, hogy valahogyan kinyitotta az ajtót, bejutott, de a többire már nem. – Te nem tudod, hogyan jutottam haza? – érdeklődött gyanakodva. Szemrebbenés nélkül azt hazudtam, fogalmam sincs.

Nemigen bírtam az ilyen stresszes helyzeteket, valahogy a lelkiismeretem nem tolerálta, hogy magára hagyjak egy tehetetlen embert. Félttem attól, hogy részese legyek, ha bármi baj történik. Kerülni akartam, de mit tehettem, az öregből időnként olyan pletykák és történetek bugyogtak elő, mint valami hús, tiszta forrásból, innom kellett őket két pofára. Mint a feleseket a kocsmában. A lelkülem vagy erkölcsi értékítéletem áhítozott történelmi anekdotáira, nem is tudom. Ha most Dezső bácsi kikotyogja az üzemben, vagy valami egyéb úton-módon kitudódik, hogy velem rúg be állandóan, nem vetne rám jó fényt. Márpedig az gyakran előfordult, hogy ott állt sógora irodájában a piros szőnyeg szélén. A főművezető egyszerűen átirányította az üzemvezetői párnás ajtó felé a reggeli kihallgatás után, mert az ő kezében nem voltak eszközök a fegyelmezésére.

Sógora ült a bőrfoteljében: – Dezső, mi az istent kezdjek én veled már megint. Eltettelek szem elől a fürdőbe, egész nap elő se kell jönnöd, sőt arra vágyom, elő se gyere, mégis miért kell engem ilyen helyzetbe hoznod? Lejáratsz mindenki előtt! Csak a nővéredre való tekintettel nem váglak ki az üzemből. Ezzel ne élj vissza! Hogy nem szégyelled vénségedre azt a részeges pofádat! Menj már nyugdíjba, elintézem! Vagy húzd meg magad! Most utoljára még kitörlöm a hiányt a műszaknaplóból, de legközelebb úgy kirúglak, hiába vagy a sógorom, a lábad sem éri a földet!

A rokoni rosszallás némileg hatott, bár csak időlegesen. Dezső bácsi ilyenkor pár napig meghúzta magát, rendesen ért be a műszakra, megjegyzések nélkül tett mindent, amit kellett.

Sorra jelentkeztek nála a test betegségei. A vérnyomása, a gyomra, az ízületei rendetlenkedtek. Érszűkülete a lábában néha annyira fáj, reggelente percekre megállt félúton munkába menet. Annak nem volt különösebb akadály, hogy orvosi igazolásokat hozzon, táppénzre menjen. De már az sem érdekelte.

Egy napon én is kazánbontásra lettem beosztva, mondván, késésben vagyunk, közel a határidő. Végighallgattuk, ahogyan Maszek, szokásához híven eltúlozta: a főművezető már korán reggel lehordta, mert nem hajt bennünket kellő vehemenciával. Persze, nem kajáltam a dumáját, mert láttam, párttaggyűlésen milyen nyuszi módjára viselkedett az a vérengző főművezető. Maszek valami ismeretlen erővel tartotta hatalmában az embereket, és ez alól a főművezető, de még az üzemvezető sem volt kivétel. Prémiumról ne is ábrándozunk, ő sem kap miattunk. De egyébként ettől még megmutathatnánk, milyen karakán brigád vagyunk.

– Nyomjuk meg, fiúk! – fejezte be szívhez szóló mondókáját.

– Nyomd meg te az anyádat! Ingenyelő Kádár-bérenc! – sziszegte fogai között Dezső bácsi. Mellette álltam, tisztán hallottam. Maszek ránézett, megkérdezte, akar-e mondani valamit, az öreg azonban csak vállat rántott. Maszekkal ritkán vitatkozott. Lehülyezte. Magázva. Először hallottam életemben, hogy valakinek azt mondják, maga hülye. Egyszerre volt paradox és komikus. Maszek ilyenkor széles vigyorral közölte, Dezső bácsi, nem én találtam ki a feladatot, menjen a főművezetőhöz reklamálni, ha valami nem tetszik. Az öreg vigyorogva körül nézett, és kijelentette, az is hülye. Fogta a szerszámos táskát, vállára dobta, s mi, mint valami katonai alakulat, szétnyíltunk előtte, ahogyan emelt fővel elindult a kazánházba, akár valami veszthelyre. Mi meg követtük, mint valami rangidős gurut.

Gőzkazánokkal üzemeltünk. Nyolc darab öntöttvas tagos építményt kellett szétszedni. A fűtők meg a salakosok ugyan kiganézták, portalánítottak a járatokat, de tíz perc után a látótávolság fél méterre csökkent.

Reggel hatra jártunk dolgozni. Hat tízkor elkortyolgattuk Dezső bácsi frissen illatozó kávéját. Hat harmincra ért vissza Maszek a főművezetőtől, de ha akadt némi pártbéli intézkedni való, akkor hétig is elkalandozott. Hat negyvenkor megtudtuk, mi a feladat. Pakolni kezdtünk. Hét órakor felmentünk a búfébe. Fél nyolcig sorba álltunk. Nyolctól fél kilencig reggeliztünk. Aztán megvártuk, amíg kifolyt a reggeli utáni kávé. Amíg meghűl. Kilenc tájban általában már dolgoztunk is.

Hatalmas pocakjába minden nap csak egy árva kiflit erőltetett be. Elmajszolta, amíg mi jó étvágygal falatoztunk. Spórolt, gyűjtött egy Wartburg gépkocsira. Ha belelendült, fél órán át tudott mesélni a Wartburg hihetetlen technikai megoldásairól. Ilyenkor jókat rötyögtünk rajta. Dezső bácsi még alá is tett, kérdezgette, milyen a fűtése, szeretne ő is egy ilyen kocsit. Órákon át csacsogott, ilyenkor a főművezető észébe sem jutott. Közöttünk Sanyi, egy vékony dongájú srác vitte el a pálmát zabálásban. Kakaóval kezdett, amihez megevett két olasz szalámis szendvicset. Aztán megkent magának egy szelet lekváros kenyeret, megette hozzá a maradék ecetes uborkát, és megitta rá a második fél liter kakaóját. Dezső bácsi fintorgott, hüledezett. Volt úgy, összepakolta a császárszalonnáját, hagymáját, annyit jegyzett meg, Sanyi, te elveszed az ember étvágyát, nem keresel annyit, amennyit megzabálsz! Mi meg csak röhögtünk.

Most kivételesen Maszek is beállt közénk, hogy példát mutasson munkatempóból és hozzáállásból. Hatékonysági kérdésekbe gabalyodhatott a főművezetővel, vagy félthette a prémiumát. Elkezdte vagdalni a tartószerkezeteket ott, ahol már szétbontottuk a kazánt. Dezső bácsi oldalba bökött: – Kell neki a Wartburgra a prémium!

– Magukon tartom a szemem. – mondta Maszek a nyomaték kedvéért.

– A szemét! – szúrte fogai között a szót Dezső bácsi.

Egyenként kellett szétütni a mázsás tagokat, vigyázva, óvatosan, mert egy másik üzemben még voltak hasonló kazánok, és tartalék alkatrésznek kívánták őket felhasználni. Nem siettünk. Szétüt, csörlőz, leenged, kicipel. Tulajdonképpen egy kazánt hat ember úgy szétkapott volna, mint az a bizonyos kutya a lábtörlőt, de mi minden előírást betartottunk. Naponta ott koslatott a biztonsági előadó, minden szarságért beigérte a prémium elvonását. Dezső bácsi irányított. Az évek alatt sok karbantartást és kazánlyukadást élt végig. Kisujjában volt az egész. Kihordtunk pár tagot. A kazán egyik oldalát lebontottuk. Felette állt a vastraverz, a járóosztály, ahhoz volt kikötve a csörlő, amivel leemeltük a súlyos elemeket. Dél körül járhatott az idő. Dezső bácsi megjegyezte, most elmegyünk, és megiszunk egy kávét.

Maszek felordított: – Az előbb jöttünk le, ne csinálja ezt Dezső bácsi! Nem haladtunk semmit, holnap kibeleg engem a főművezető. Azt ígérte, ma lenéz, és ha megint a műhelyben ücsörgünk, nagy baj lesz.

– Akkor maradjon itt, tartsa a frontot, mindjárt jövőnk! – mondta Dezső bácsi. – Gyertek! Ha a főnökség akkor ihat kávét, amikor akar a kibaszott irodáiban, akkor ennyi nekünk is jár.

Maszek visszarakta szemére a sötét szemüveget, dühösen begyújtotta a hegesztőpisztolyt, és vágott. Vágott mindent, ami a keze ügyébe került. Mi meg vártuk cigarettázva, mikor kotyog ki a kávé a rezsón.

Hatalmas csörömpölésre lettünk figyelmesek. Felugrottunk és lerohantunk a kazánházba. Lassan leülepedett a por. A hegesztőpisztoly lángja valahol a távolban sistergett, tovább keverve a töméntelen port. Amúgy vést jósló csend verődött vissza a falakról. Bénultan álltunk a lejárón egymás mögött. Senkinek nem jutott eszébe, hogy lemenjen és elzárja a palackokat.

– Maszek, mi van magával? – kérdezett bele Dezső bácsi a portól átláthatatlan kazánházba. Sehonnan sem érkezett válasz. Jani bácsi félrelökött bennünket, és lerohant a vaslépcsőn. Megtalálta a pisztolyt és elzárta. Maszekot sehol sem láttuk a nagy porfelhőben.

– Maszek! – kiáltott megint az öreg. Szinte hallottuk, ahogyan verni kezdett a szívünk.

Aztán Jani bácsi szólalt meg, de hangjában inkább nevetés bujkált, mint döbbenet:

– Ott van, nézzék! – Maszek egy csövön lógott, úgy kapaszkodott belé két kézzel, mint valami légtornász. Hatalmas pocakja kilátszott felhúzózó ingéből.

– Maszek, elvágta maga alatt a járóosztályt? Hát hallja, maga egy nagy barom!

Jani bácsi felvihogott. Az öreg munkásórben felhorkant a szolidaritás. Hamar odatámasztotta a létrát a cső alá. Maszek nagy nehezen megtalálta lábával a létrafokot. Remegő lábakkal ért földet. Hóna alatt, hátán izzadt volt az inge. Ahogyan szótlanul, leszegett fejjel ment fel a vaslépcsőn, láttam, hátul az ülepén nedves a nadrágja. Dezső bácsi megvakarta a feje búbját, körülnézett.

– Na, menjünk, fejezzük be a kávézást! Erre a nagy izgalomra még egy cigit is elszívunk!

Maszekot már nem láttuk aznap. Elbujdosott, vagy nadrágot cserélt, nem lehetett tudni. Józsi bácsi gondoskodott arról, egy órán belül az egész üzem tudja a történetet.

Négyen ültünk a cukrászdában, előttünk egy-egy feles. Hárman fiatalok, meg Dezső bácsi. Maszokról beszéltünk. Később Sanyi és Béla szedelőzködni kezdett. Ketten maradtunk. Felálltam, hoztam még egy rumot. Dezső bácsi kedvencét. Az öreg hálásan meredt rám. Tudtam, nem szabad innia, a vérnyomása, a gyomra, a belső szervei nem voltak már alkalmasak az alkohol feldolgozására.

– Nem is tudom, miért csíplek téged ennyire! – Megfogta a poharat és megemelte. – Na, isten-isten!

Lehörpintette. Belekortyoltam, érzem, nem esik már jól. A negyediknél tartottunk.

– Miért lettél Kádár-bérenc? Amikor ennél te sokkal értékesebb ember vagy! Na, miért? Meg tudod nekem mondani?

Nem tudtam. Vigyorgtam. Az ember nem tudja megmondani, miért olyan, amilyen. Legfeljebb azok tudják, akik megítélik.

– Megmondjam, miért kedvellek? Mert őszinte vagy! Azt mondod, amit gondolsz! Kádár-bérencben nagy ritkaság. Bár a múltkor átvértél, amikor azt mondtad, nem tudod, hogyan jutottam haza. A szomszéd megmondta. Na, mindegy is! Megbocsátom. Nem szabadna innom. Iszol velem, pedig nekem már minden korty koporsósözög. Az orvos mondta, olyan a vérnyomásom, hogy agyvérzést kapok, ha nem vigyázok. Meg a lábam is levágnák előbb-utóbb, ha nem hagyom abba a dohányzást. De nem érdekel! Egyszer úgyis meg kell pusztulni!

– El kéne mennie nyugdíjba, Dezső bácsi! Nem magának való már ez a munka. Meg az a mérhetetlen gyűlölet minden iránt. Nem tudja elképzelni, hogy valaki becsületesen, meggyőződésből is lehet párttag?

– Becsület? Majd ha ledolgozol negyven évet, és annyit tapasztalsz, mint én, annyi hazugságot és képmutatást, emlékezni fogsz a szavaimra! Aztán, mi lenne veletek! Azt sem tudjátok, hol kell a kazánt megbontani. Otthon meg mihez kezdenék! Csak elmennék a kocsmába, amíg az asszony dolgozik. Így legalább délelőtt nem iszom. Délután úgyis csak hallgatom az asszony sirárait, hogy a sógorom megint miket hordott össze. Hogy miattam állandóan kellemetlenül kell éreznie magát. A sógorom is Kádár-bérenc lett a jó beosztásért. Valaha Rákosinak tapsolt felállva. Én tudom! Láttam. Ezek kommunisták? Ismerem én mindegyiket! Hiába játszásk meg magukat! Te legalább nem játszod meg magad. Raj-

tad látszik, hogy hiszel abban a maszlagban, amit szajkózol. Amíg majd nem csalódsz. Jó, fiatal vagy még! Majd rájössz, eljön az a pillanat, amikor megérted, mi van az országban. Hogy nullának nézik a melóst, az egész munkásosztályt! Ha nincs iskolád, ha nem vagy tanult ember, egy senki vagy, egy bunkó melós, akit ott vernek át, ahol csak tudnak. Nem fogsz sosem közéjük tartozni. Mikor veszi már észre végre valaki, hogy nem a papír, hanem a munka a fontos? Elhallgatott. Bámultam rá, de nem bírtam sokáig szó nélkül.

– Menjen nyugdíjba! Központi fűtés lesz, az erőmű adja majd a forró vizet. Nem lesz kazánház, nem lesz már magának munkája. Más idők járnak, lássa be végre!

Kezdett besárgulni a szeme. Akart valamit mondani, de ilyenkor már csak a szája szélei mozogtak. Hang alig jött ki a torkán. Észrevétlenül és egy szempillantás alatt ment át a részegség hídján. Felálltam, egyik kezembe a táskáját, másikba a karját fogtam: – Most hazamegyünk, Dezső bácsi!

Nem ellenkezett. A lépcsőházban feltámogattam az ajtóig és becsöngettem. A felesége nyitott ajtót. Amikor meglátta, szomorúság ült ki az arcára.

– Már megint berúgtál, öreg? A halálba iszod magad, te szerencsétlen! Miért itatják, fiatalember? – Gondoltam, felvilágosítom, iszik az öreg magától is rendesen, nem kell itatni, de hallgattam. Nem akartam még jobban elkéséríteni.

– Szia sárkány, megjöttem! – motyogta Dezső bácsi. – Nincs semmi baj, ne izguljál!

– Segítsen, fiatalember! Egyedül már nem bírom tartani, olyan súlya van. A múltkor is itt találtam kiterülve az előszobában. Van nekem annyi bajom vele. Nagyon makacs, meg önfejű.

Bevezettem a nagyszobába, lefektettk a rekamiéra. Azonnal hortyogott, amint felvette a vízszintest.

– Hát, én megyek is! – Szégyelltem magam, amiért ilyen helyzetbe kerültem.

– Maga a Laci, ugye? – Bólintottam. – Néha mesél magáról. Ha majd elmegy nyugdíjba, magának adja a kávéfőzőjét. Főzze tovább maga a kávé a műhelyben.

– Én? – kérdeztem döbbsenten. – Miért pont én?

László Edina - Szigeti Vanda
Camouflage, textil, fa